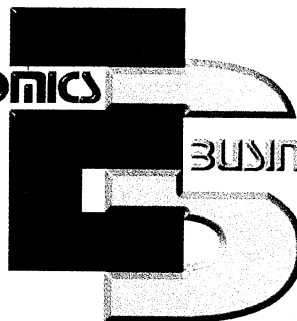

ECONOMICS

BUSINESS

ЕКОНОМИЈА БИЗНИС

Страна XI, бр. 127, октомври 2008 • СПИСАНИЕ ЗА ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА

**ПОЛ КРУГМАН - ДОБИТНИК НА НОБЕЛОВАТА
НАГРАДА ЗА ЕКОНОМИЈА ВО 2008 ГОДИНА**

**ПРОФ. Д-Р ТИХОМИР ЈОВАНОВСКИ
СУШТИНА, ПРИЧНИНИ, ПОСЛЕДИЦИ И РАЗЛИКИ
ПОМЕЃУ ГОЛЕМАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА НА XX ВЕК
И СЕГАШНАТА СВЕТСКА ФИНАНСИСКА КРИЗА I**

**Д-Р КРУМЕ НИКОЛОВСКИ
МЕНАЏМЕНТОТ ВО КРЕИРАЊЕТО НА
ЗДРАВСТВЕНАТА СТРАТЕГИЈА**

ISSN 1409-6781

9 771409 678008

Во овој број:

ПОД КРУГМАН ДОБИТНИК НА НОБЕЛОВАТА НАГРАДА ЗА ЕКОНОМИЈА ВО 2008 ГОДИНА	6
Проф. д-р Тихомир Јовановски СУШТИНА, ПРИЧИНИ, ПОСЛЕДИЦИ И РАЗЛИКИ ПОМЕГУ ГОЛЕМАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА НА ХХ ВЕК И СЕГАШНАТА СВЕТСКА ФИНАНСИСКА КРИЗА I	9
Д-р Ѓорѓи Михајловски КАПИТАЛОТ Е АКУМУЛИРАНО ЗНАЕЊЕ I	12
Д-р Круме Николоски МЕНАЏМЕНТОТ ВО КРЕИРАЊЕТО НА ЗДРАВСТВЕНАТА СТРАТЕГИЈА	18
М-р Трајанка Макревска ПРЕТПРИЈАТИЕТО КАКО СИСТЕМ	22
М-р Душица Николовска БАНКАРСКИ АКЦЕПТИ	26
Емануела Есмерова МОТИВАЦИЈА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ НА ЕФЕКТИВНОСТА НА УЧИНОКОТ I	28
ПРИКАЗ НА НОВА КНИГА...	34
Драги Аргировски ГОЛЕМОТО ИНТЕРЕСИРАЊЕ ЗА НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ	35
СТАТИСТИЧКО КАТЧЕ	36
БЕРЗАНСКИ БАРОМЕТАР	38
БИЗНИС ВЕСТИ	41
БИЗНИС ВЕСТИ	42

Издавач (Editor): "ЕУРО-МАК-КОМПАНИ" доо- Скопје

Издавачки совет: д-р Глиѓор Бишев (претседател), Антонио Милошевски, Ацо Сисановски, Благица Новковска, Бранко Азески, Доне Таневски, д-р Драѓољуб Арсовски, Живко Мукаеѓов, Сашо Давиќовски, Илијанчо Гаѓовски, Ѓорѓи Чучук, Кајтерина Даскалова, Миле Јанакиевски, Фаќи-мир Бесими, д-р Тихомир Јовановски, Олѓица Сѓокуќа.

Редакција (Editorial): Проф. д-р Тихомир Јовановски, д-р Андријана Рисќеска, д-р Анѓонија Никифорова, Биљана Клајчевска, д-р Браќислав Милошевиќ, Владимир Павлески, д-р Ѓордана Трајковска, д-р Ѓордана Виќанова, д-р Ѓоце Пеќирески, м-р Даниела Шќерѓиска, д-р Димко Кокароски, Драѓи Арѓировски, д-р Живко Аќанасовски, м-р Зоран Јовановски, м-р Зоран Сќавревски, Зоран Колев, д-р Ирена Кикеркова, д-р Јован Пеќовски, д-р Кајтерина Илиќеска, д-р Љубчо Печијарески, Мира Тодорова, Мира Шареска, д-р Славица Роческа, д-р Софроние Миладиноски, д-р Таќи Фиќи, д-р Тихомир Чеќреѓанов, д-р Трајко Славески, Урош Ташев.

Главен и одговорен уредник (Editor in Chief): Проф. д-р Тихомир Јовановски

Уредник (Editor): М-р Даниела Шќерѓиска

Секретар (Secretary): Биљана Радевска

Техничко уредување (Computer and technical processing): Еуро-Мак-Компани, Скопје

Печати (Printed): "ВИНСЕНТ ГРАФИКА" - Скопје

Адреса на редакцијата (Publishers address): ул. Црвена оиќиќина б.б., 1000 Скопје

Телефон (Phone): +389 (0)2/3211-864; **тел/факс (Phone/fax):** +389 (0)2/3211-915; 3119-218

Web: www.emc.com.mk

E-mail: euromakcompany@hotmail.com

euromakcompany@gmail.com

Единствен даночен број (ЕДБ): МК4030992257114

Жиро сметка (giro account): 300000001076348, Комерцијална банка Скопје

Девизна сметка: 40100-62016-1625730522-21808, Комерцијална банка Скопје

Годишна претплата: Денарска протисќердносќи 70 ЕУР, за европски земји 130 ЕУР, за прекуюкеански земји 150 УСД, илус 5% ДДВ.

Списанието се оданочува со повластена даночна стапка согласно членот 30 од Законот за данок на додадена вредност.

Носител на материјалните права е издавачот. Забрането е препечатување, копирање и умножување на написите или нивни делови без претходно обезбедена согласност од издавачот.

Погледите изнесени во објавените статии се на авторите на текстовите и не секогаш ги искажуваат погледите и ставовите на Редакцијата на "Економија и бизнис"

Д-р Круме Николоски

МЕНАЏМЕНТОТ ВО КРЕИРАЊЕТО НА ЗДРАВСТВЕНАТА СТРАТЕГИЈА

Здравјето е основно човеково право и предуслов за економски развој. Но, правото на здравје не значи дека поединецот треба да биде здрав. Од една страна станува збор дека неговото право е скап социјален договор, норми, процедури и закони кои треба на секого да пружат единствена можност во достигнувањето на својот целосен здравствен потенцијал. Од друга страна, за власта, правото на здравје подразбира одговорност за сите граѓани за кои таа е надлежна да им овозможи да го остварат споменатото право што е можно повеќе. Треба да се нагласи, доколку општеството е во насока на успешно креирање и реализација на здравствената стратегијата, тогаш мораме да го примениме менаџерскиот пристап со акцент на универзална етика на економскиот развој, каде што фундаментално хумано право е социјалната цел.

Исто така, важен аспект во јавното здравство, пред се, се истражувањата на прашањата на универзална здравствена заштита, во 21-от век. Соочувањето со многу попроминентни убијци, како што се кардиоваскуларните заболувања, траумата и малигните заболувања, како и појавата на новонастанатите форми на резистентни микроорганизми и приспособувањето на човековото општество кон животната средина се централни прашања во јавното здравство. Овие сериозни јавно-здравствени прашања се засноваат на одговорност и обврска на јавното здравство кон определена популација, каде што финансискиот систем промовира решавање на овие прашања преку ефикасно управување и ефикасно искористување на финансиските, кадровските и другите средства. Здравствениот менаџментот во јавното здравство опфаќа широка мрежа на активности кои се однесуваат на различни об-

ласти, меѓу кои се националните здравствени политики, здравствени системи и служби за здравствена заштита; економика; прибирање на здравствени информации; заразни и незаразни болести; здравје на поединецот, семејството и заедницата; инвестирање во здравје; како и здравје и животна средина.

Јавното здравство ги интегрира *процената, евалуацијата и епидемиолошките анализи* во здравствената установа, обезбедувањето здравствена заштита и други активности, поврзани со здравјето на населението во целина. Во функција на креирање на здравствената стратегија како интегрален дел на здравствениот менаџмент, неопходно е постојано следење на епидемиолошките, економските и општествените аспекти на здравствената состојба, планирање, мониторинг и евалуацијата за подобрување на здравствената состојба.

Основниот предизвик е менаџментот во јавното здравство да допринесе во јакнење на еден интегриран здравствен систем кои ќе овозможи примена на научните сознанија во превенција на болеста, промоција на здравјето, дијагностицирање, терапија, рехабилитација и здравствена нега.

Значи, менаџментот е во единствена позиција да помогне во превенција и унапредување на здравјето на поединецот и заедницата и преземање на големиот број активности прилагодливи според нивните потреби во постоечките околности. Во процесот на креирање на стратегии посебно внимание треба да се посвети на оние стратегии и мерки кои ќе можат успешно да се применат. Доколку тоа е новозможно и тешко спроведливо, потребно е да се организираат дополнителни истражувања и детални анализи кои ќе одговараат и ќе помогнат во нивната примена. Сите активности треба да претставуваат збир на заеднички вредности кои ќе овозможат квалитетно донесување

на одлуки во доменот на јавното здравство.

Конкретно би сакал да потенцирам дека за комплетниот систем на менаџмент на процесот на реформи и носење на одлуки од голема важност е да не се повторуваат грешките кои се препознатливи во претходните реформи во Централна и Источна Европа. Најчесто тие грешки се рефлектираа во запоставување на потребата да се достигне еден квалификуван и ефикасен менаџмент, како и вклучување на странски експерти кои немаат соодветни познавања за локалните состојби, или за социјалните, економските и политичките системи во тие земји.

Во процесот на предлагање на нови докажани или алтернативни стратегии посебна улога имаат одговорните здравствени установи и институции со адекватен менаџерски кадар. Менаџмент едукацијата мора да биде насочена кон создавање на таков прифил на стручен кадар, кои покрај стекнатото знаење и искуство ќе биде способен да ги предвиди проблемите, но и во пронаоѓање на нови проблеми и приоритети. Тоа е уште една причина повеќе за примената на стратегијата "Здравјето за сите" во 20-от век со потреба на нови кадри и нови менаџери кои ќе бидат во состојба да ги решаваат новите проблеми и состојби на нов ефикасен и ефективен начин.

Потпирајќи се на менаџментот, пред се на стручноста и искуството на здравствениот менаџер кој треба да одигра директна улога во правилната дистрибуција на финансиските средства во еден здравствен систем, е и неговата посебна грижа и ангажирање во рационално искористување на расположливите средства. Неговиот прв чекор, односно основна и посебна задача, е да ги согледа на фактите базирани на потребите на општеството која е суштината на неговото дејствување. Исто така, употребата на епидемиолошките податоци може да му помогнат да ги

предвиди финансиските трошоци поврзани со здравствената грижа за определена популација. Уште поважно е, овие податоци да овозможат информација која може да го пренасочи фокусот на активности кон *промоција на здравје* во областите во кои може да се постигнат и резултати во јавното здравство со редуција на трошоците.

Несоодветната распределбата на средствата меѓу различните сектори во здравството може да доведе до нивна неискористеност, па дури и до нивна контрапродуктивност во здравствениот систем. Ефектите од глобализацијата рефлектираат промени во стандардизацијата на производи, услуги и реформи. Се воведуваат нови начини на плаќање, склучување договори, лиценцирање и релиценцирање на лекари и медицински сестри. Според овие глобалните трендови секундарната и терцијарната здравствена заштита стануваат многу скапи. Таков е примерот со прекумерното финансирање на терцијарната здравствена заштита во нашата и во многу други земји, во која примарната заштита е недоволно развиена. Сето ова зависи од вкупните финансиски средства и рационалноста на стратегиите за распределба на средствата, со коишто треба да се поттикне еднаков пристап до здравствените услуги и рамнотежа меѓу различните здравствени сектори.

Оваа функција е задача на сите менаџери во здравствените установи. Моделот на менаџментот имплицира целосна автономија за одреден вработен и неговата работа, а моделот на целосен квалитет значи дека одговорноста лежи во процесите и во финансиските институции. Тесно поврзани со побарувачката на здравствените услуги и со стратегијата на здравствената установа се *епидемиологијата, финансирањето на здравствената заштита и распределбата на средствата*. Нивната економска анализа овозможува справување со комплексноста на јавното здравство. Како резултат на таа анализа, менаџерите во јавното здравство имаат можност за инвестиција на расположивите

средства и во дејности кои се надвор од доменот на медицинската нега.

Значи, **здравствената стратегија** е комплекс на дејства потребни за постигнување на цели со дефинирање на проблеми кои треба да се совладаат и начинот на нивното совладување. Стратегијата на СЗО "*Здравје за сите*" ја дефинира широката палета на неопходни дејства, предизвиците кои треба да се совладаат, обемот на интервенциите и услугите кои ќе бидат потребни за постигнување на целта. Со дефинирање на стратегијата не мора секогаш да бидат прецизно определени сите дејства. Таа може да ги содржи начините на кои ќе се вреднуваат резултатите, за да се процени дали е постигнат прогрес во остварувањето на зацртаната цел. Дефинираните цели и воведените индикатори се користат за споредување на состојбите во рамките на една заедница и за споредби помеѓу земјите членки. Со стратегијата не се дефинира начинот на финансирање или формата на дејствување на системите. Такви точки се дефинирани со подетални планови за спроведување на стратегијата во зависност од тактичкиот приод прифатен од менаџерските тимови.¹

Секоја здравствена интервенција чини пари, што значи дека го ограничува она што може да се обезбеди. Да се дејствува во рамките на еден буџет значи дека мора да се избира меѓу повеќе работи. Стратегијата се однесува на долгорочни планови за постигнување на специфични цели, посочување на проблемите и начинот на нивно решавање. Стратегијата им дава приоритет на оние здравствени интервенции што се најпотребни, што се најмногу ценети од населението и што се најефикасни. На тој начин менаџментот дава мерлива емпириска димензија во формулирањето на одредена стратегија. Секоја земја развива сопствена стратегија и ја модифицира според своите културолошки потреби и расположливи средства.

Доминантна е улогата на владата во финансирањето како и во распределбата на средствата за стратешките

приоритети во здравствениот сектор. Здравствената политика може да биде делумно детерминирана и од општествените, економските и социјалните услови на една земја. Таа претставува и обврска на владата, во делот на одредување на вкупното процентуално учество на здравството во владиниот буџет. Буџетот е план или проценка на трошоци за одреден временски период во иднина. Во реформата на здравството, **основата врз која се обезбедува буџетот** е централна тема на интерес. Некои буџети се поврзани со карактерот и обемот на услугите што се обезбедуваат; некои се поврзани со трошоците на вложувањата за одредена служба; други, пак, се изведени од големината на буџетот во претходната година, по историски принцип. Некои буџети се прилагодени на можна инфлација и идниот планиран развој; некои се отворени, без горна граница на трошоците, нивната големина е целосно определена со цената на услугите што ги обезбедуваат; други буџети се скриени за да се избегнат преголеми трошоци ако се зголеми барањето за услуги. Во периодот на економско ограничување, буџетите може да содржат и барања за намалувања во однос на претходните нивоа на трошоци. Ова претставува посебен предизвик за менаџерите во здравството за да постигнат намалени трошоци, а во исто време да се минимизира негативниот ефект во однос на здравјето, грижата за пациентите и капацитетот на услугите.²

Успехот ќе зависи од политиката и финансиската заложба на владите на национално, регионално и локално ниво, вклучувајќи го развивањето на ефектни системи на следење, кои се дефинираат врз основа на епидемиолошки податоци, обезбедување на информација за да се овозможи соодветна идентификација и анализа на здравствените проблеми.

Епидемиологијата не е клучна, но е важна и во формулирање на здравствената стратегија и управување со здравствениот систем. Како што кажавме, таа е неопходна за непречено функционирање на здравствениот систем, како метод на анализа и како механизам за следење. Значителен дел од

изнесените прашања се во функција на активностите на здравствениот менаџмент и се решаваат во зависност од професионалниот однос и анализа односно со усогласување на организациската структура, културата и стилот на управување.

Во реализирањето на јавно-здравствените активни потреби системски пристап за остварувањето на поставените цели и спроведување на стратегии. Затоа е, неопходна **систематска проценка на релевантноста, адекватноста, прогресот, ефикасноста, ефективноста и влијанието на некоја активност**. Активноста е релевантна ако одговара на потребите, политиката и приоритетите кои треба да ги задоволи; таа е **адекватна** ако ги задоволува барањата; прави **напредок** ако нејзините активности се спроведуваат во согласност со планираниот распоред; таа е **ефикасна** ако ги користи средствата посветени за неа на најдобар можен начин; **ефективна** е ако постигнатите резултати се во согласност со поставените намери и цели за намалување на димензиите на проблемот или за подобрување на некоја незадоволувачка ситуација. Влијанието на една програма, го претставува, всушност, целосниот ефект што таа го има врз луѓето и околината. Сите овие прашања треба да бидат опфатени со процесот на вреднување.³

Секое прашање треба да биде анализирано во однос на неговите предности, особено во поглед на она што е прифатено како добра јавно-здравствена практика, со документирано искуство, клинички испитувања и се разбира земајќи ги предвид практичните искуства во другите земји.

Во практика квалитетот на здравствена заштита е резултат на влезните параметри и процесот. Се мери преку излезни параметри, како и преку перцепција на пациентите, мотивираноста на персоналот и на заедницата. Во влезни параметри спаѓаат финансиските, човечките и институционални ресурси како и материјалните и расположливите средства. Процесот се однесува на употребата на овие ресурси, додека излезните параметри се најчесто мерките за морбидитет, мортали-

тет и функционален статус. Со овие добиени сознанија се разјаснуваат прашањата во однос на подобрувањето на здравствената состојба на населението и продолжување на животниот век.

Важна улога при формулирањето на стратегија има здравствената економска анализа со нејзините методи и средства. Покрај тоа што економијата овозможува *рангирање на приоритетите* во

процесот на донесување на одлуки, сепак не е доволен услов во креирањето на здравствената политика и креирање на здравствена стратегија. Затоа економијата многу често доаѓа во конфликт со политичките, етичките и професионалните прашања во решавање на проблемите од областа на јавното здравство. Во овој случај, манаџерите треба да вршат притисок врз политичарите и аргументирано да бараат нивни предлози, методи и анализи кои ќе бидат прифатени за подобрување на условите и состојбите во јавното здравство. Пред се, менаџментот е баланс помеѓу здравствената економија и здравствената политика во функција на креирање и спроведување на здравствената стратегија. Сите овие комплексни прашања се неразделен дел од современиот здравствен менаџмент во системот на јавното здравство.

Секое здравствен систем има потреба од менаџмент ориентација во примената на теоријата и практиката вклучувајќи ги *планирањето, организирањето, координирањето, раководењето и контролата*. Исто така, секоја земја се наоѓа на различен степен на економски, социјален, политички и епидемиолошки развој. Секоја од нив се обидува со ограничените ресурси да обезбеди соодветно здравје за своето население. Затоа јавно-здравствените работници и студентите треба да бидат подготвени во изучувањето на здравствениот менаџментот, со цел да дојдат со сознание дека здравствениот систем е комплексна структура во која превенцијата и квалитетната здравствена заштита на поединецот и заедницата се главната цел во обезбедувањето на здравствените услуги.

Но, исто така преку здравствениот менаџмент треба да се запознаат здравствените проблеми и потреби на заедницата и поединецот, како и со други прашања поврзани со здравствената заштита.

Оттука, можеме да си го поставиме прашањето која е задачата на менаџментот при креирањето на нова здравствена стратегија?

Тогаш би можеле да одговориме дека задачата на менаџментот е:

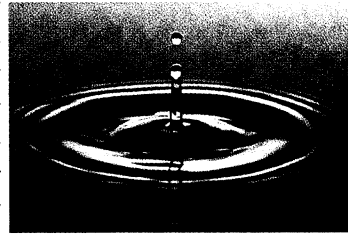
- Да се учи на грешките во минатото;
- Да го следи развојот на стратегијата;
- Да ја контролира примената на стратегијата;
- Да создава што е можна подобра сегашност; и
- Да ги користи сите можности.

Јавното здравство наметнува општествена обврска за обезбедување "здравје за сите" преку користење на различни пристапи на грижа за поединецот и заедницата, во обид најефикасно да се постигнат целите.

Иднината на здравствената заштита ќе биде во духот на големите промени и новите начини на превенција и лекување на болести: рекомбинантните вакцини ќе влијаат на намалување на трошоците и воведување на нови вакцини и контрола на повеќе заразни болести, меѓу кои и вирусните хаптити, респираторните и дијарејните болести. Треба да се истакне дека во голем подем е и вакцинациската технологија за малигни заболувања и генетски нарушувања.

Гледано од аспект на научните истражувања кои главно се насочени на научните подрачја од областа на јавното здравство се дефинираат потребите, предизвиците и начинот на реализација на целите, а истовремено нудат продлабочени знаења во корелација со глобалните интегративни процеси.

Заклучокот е, дека здравствениот менаџмент го означува збирот на сите мерки што се преземат за да се планираат, организираат, применуваат и еволуираат многу елементи поврзани

во здравствениот систем. Овие мерки се потребни за: да се спроведат здравствената политика и стратегиите; стратегиите да се претворат во планови и акции; да се одреди потребната акција за донесување одлука во примена на здравствената програма и да и овозможат на здравствената инфраструктура да се развива така што ќе обезбедат ефикасна и ефективна примена на здравствената програма.⁴

Ова е вредноста и значењето на здравствениот менаџмент како негова главна карактеристика што го прави различен од општиот менаџмент. Очигледно е, дека здравствениот менаџмент има многу различни и комплексни компоненти со специфични карактеристики, а уште повеќе одговорност за спроведување на одредените задачи и зацртаните цели во здравствениот систем. Од овие причини, здравствениот менаџмент претставува посебен вид на менаџмент кој е во постојана потрага по научни сознанија, и да бара разни начини и алтернативи за натамошни истражувања во понатамошен развој врз база на креирање на здравствената стратегија. А се согласувам дека "Знаењето не е доволно, треба да го применуваме. Волјата не е доволна, мора да работиме".⁵

И на крај, секако имајќи ја предвид реформата на здравствениот систем која се базира на главниот принцип на стратегијата "Здравје за сите" со посебен акцент на примарната здравствена заштита е, и желбата на секое човечко суштество, а таа е иднината да биде подобра од минатото и сегашноста.

SUMMARY

The essential challenge of the management of the public health is to strengthen one integrated health system that would enable an application of the scientific knowledge for disease prevention, promotion of the health, diagnosis, treatment, rehabilitation and health care. Every health intervention costs money, which means that what can be obtained is limited. To act within a budget means that it should be chosen among many things. The strategy is for the long term plans for reaching the specific targets, pointing of the problems and the way

of their solving. The strategy gives priority to those health interventions which are the most necessary, most appreciate by the population and the most effective. In that way the management gives measurable empiric dimension for the formulation of a certain strategy. Every country develops own strategy and modifies it according to its own cultural needs and available sources. Every health system has a need of management orientation for the use of the theory and practice including the *planning, organization, coordination, management and controlling*. Also, every country has a different economic, social, political and epidemiological development. Every one tries with its own limited sources to obtain an adequate health for its population.

It's obvious that the health management has many different and complex

components with specific characteristics, and even more, responsibility for introducing certain tasks and targets in the health system. Due to these reasons, the health management is a special kind of management which is in permanent search for new scientific knowledge and to look for different ways and alternatives for further researches for further development with creation of a health strategy.

In the end I agree that the Knowledge by itself is not enough, we have to use it. The will is not enough, we should work.

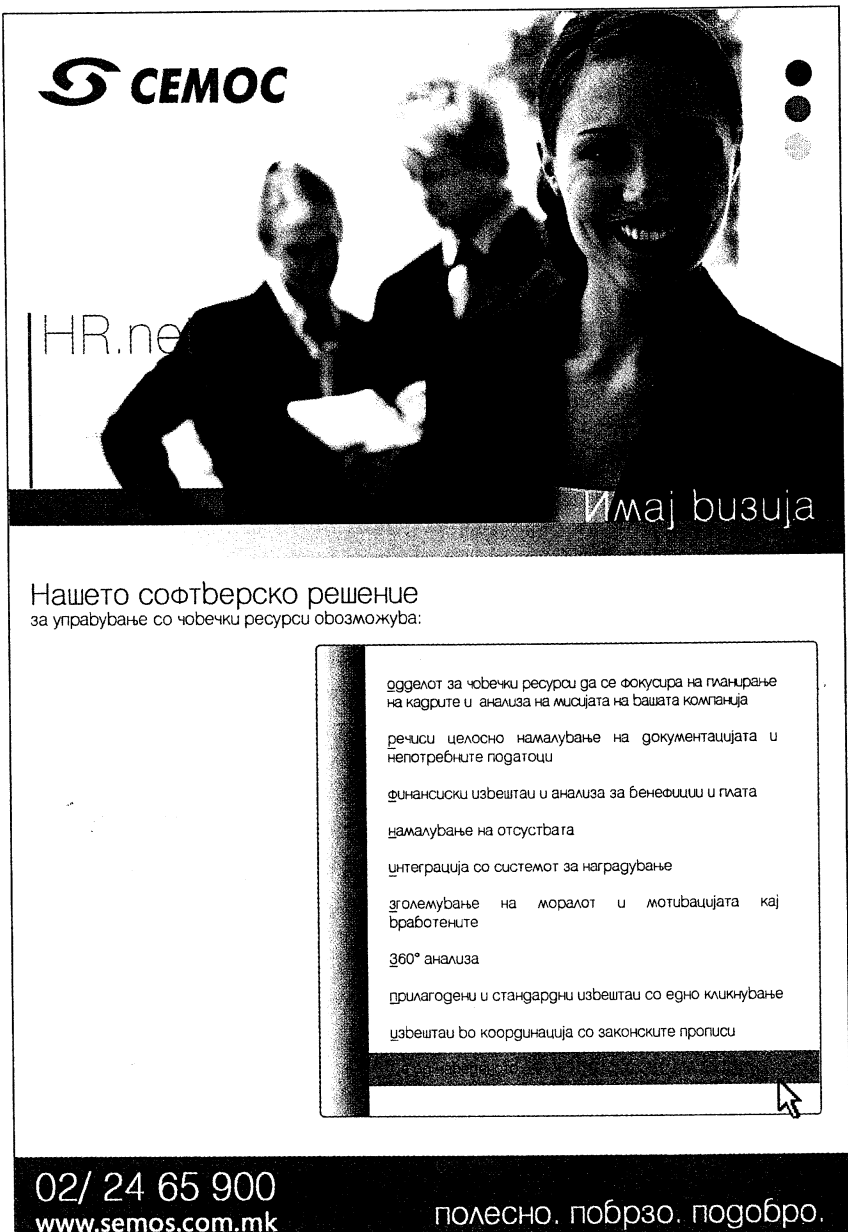
¹ WHO 1984, WHO 1993 d, Jones and Prowle 1988

² Suver et al 1992, Economist 1994, Drummond and Maynard 1993, Ranade 1994

³ WHO 1984, Drummond, Stoddart and Torrance 1990

⁴ Glossary of Terms Used in the HFA, WHO, Geneva 1984

⁵ Goethe

SEMOS

Имај буџија

Нашето софтверско решение
за управување со човечки ресурси овозможува:

- одделот за човечки ресурси да се фокусира на планирање на кадрите и анализа на мисијата на вашата компанија
- речиси целосно намалување на документацијата и непотребните податоци
- финансиски извештаи и анализа за бенефиции и глата
- намалување на отсуствата
- интеграција со системот за наградување
- зголемување на моралот и мотивацијата кај вработените
- 360° анализа
- прилагодени и стандардни извештаи со едно кликување
- извештаи во координација со законските прописи

02/ 24 65 900
www.semos.com.mk

полесно, побрзо, подобро.